

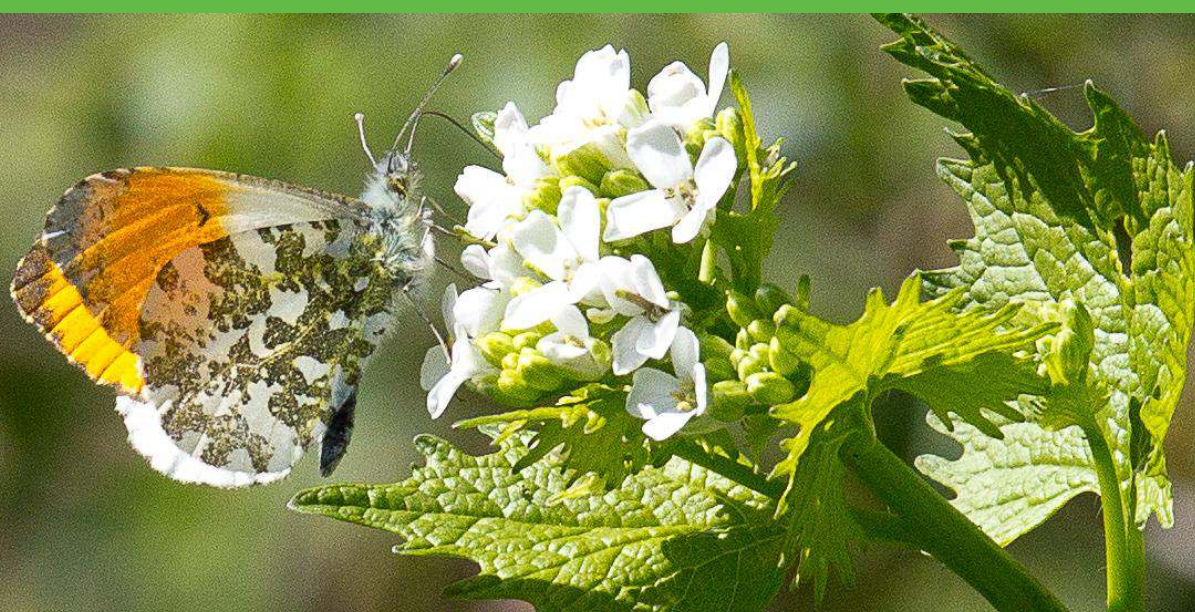
Grote RATELAAR

APRIL - JUNI 2023

IVN HEUVELRUG EN KROMME RIJN
KNNV ZEIST HEUVELRUG EN KROMME RIJN

ivn natuur
educatie

Activiteiten april - mei - juni

APRIL

Zaterdag	01	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Birkhoven
Zaterdag	01	IVN	Cursussen	Basiscursus excursie 1
Dinsdag	04	IVN+KNNV	Insectenwerkgroep	Startbijeenkomst
Woensdag*	05	IVN+KNNV	Plantenwerkgroep	Inventarisatie kilometerhokken
Vrijdag**	07	KNNV	Natuurwerkgroep	Werkmiddag
Zaterdag	08	IVN	Vogelwerkgroep	Voorwandelen Vogels - Sterkenburg
Zaterdag	08	KNNV	Vogelwerkgroep	Broedvogelinventarisatie
Zaterdag	08	IVN+KNNV	Plantenwerkgroep	Elsdout, Haarlem
Zondag***	09	IVN+KNNV	Fotografiewerkgroep	Fotografie-excursie
Maandag	10	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling Vogels - Sterkenburg
Dinsdag	11	KNNV	Vogelwerkgroep	Eempolder
Dinsdag	11+15	IVN	Cursussen	Minicursus bijen en hommels
Woensdag	12	KNNV	Midweekgroep	Bloedaal en Schammer
Zaterdag	15	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Sparrenheuvel en Pavia
Zaterdag	15	IVN	Scharrelkids	Bijtjes en bloemetjes
Zondag	16	IVN	Excursie	Nestkasten controleren - Valkenheide
Donderdag	20	KNNV	Bestuur	ALV Walkartcentrum Zeist
Zaterdag	22	KNNV	Vogelwerkgroep	Broedvogelinventarisatie
Woensdag	26	KNNV	Midweekgroep	Eempolder
Zaterdag	29	KNNV	Vogelwerkgroep	Markerwadden

Mei

Zaterdag	06	KNNV	Vogelwerkgroep	Broedvogelinventarisatie
Zaterdag	06	IVN+KNNV	Insectenwerkgroep	Oostbroek
Woensdag	10	KNNV	Midweekgroep	Amerongse Bovenpolder
Donderdag	11	IVN	Cursussen	Basiscursus 2, theorie; excursie 13 mei
Zaterdag	13	IVN+KNNV	Plantenwerkgroep	Blauwe Kamer
Zaterdag	20	KNNV	Vogelwerkgroep	Broedvogelinventarisatie
Zaterdag	20	IVN+KNNV	Insectenwerkgroep	Heidestein
Zaterdag	20	IVN	Wandelwerkgroep	Voorwandelen Wulperhorst voorjaarswandeling
Zaterdag	20	IVN	Scharrelkids	Moestuun/voedselbos
Zondag	21	KNNV	Vogelwerkgroep	Kennemerduinen
Zondag	21	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling Wulperhorst voorjaar
Woensdag	24	KNNV	Midweekgroep	Broekhuizen

Juni

Weekend	02	KNNV	Vogelwerkgroep	Weekend Woold, 2-4 juni
Weekend	02	IVN+KNNV	Plantenwerkgroep	Weekend Goeree, 2-4 juni
Zaterdag	03	KNNV	Bestuur	Dag van de Veldbiologie
Woensdag	07	KNNV	Midweekgroep	Everdingen
Zaterdag	10	IVN+KNNV	Insectenwerkgroep	Korte Duinen
Woensdag	14	KNNV	Midweekgroep	Vijverhof (Den Dolder)
Zaterdag	17	IVN+KNNV	Bestuur	Natuurwandeling
Zaterdag	17	IVN	Scharrelkids	Waterleven
Zaterdag	22	KNNV	Vogelwerkgroep	Broedvogelinventarisatie
Zaterdag	24	KNNV	Vogelwerkgroep	Groene Jonker
Zaterdag	24	IVN+KNNV	Cursussen	Bomenexcursie 2
Woensdag	28	IVN	Wandelwerkgroep	Oranjebuurt Bunnik
Donderdag	29	IVN	Cursussen	Basiscursus 3, theorie; excursie 1 juli

* De plantenwerkgroep inventariseert elke woensdagavond in kilometerhokken of andere bestemmingen

** De natuurwerkgroep heeft elke vrijdag een werkmiddag *** De Fotografiewerkgroep elke 2e zondag van de maand

Grote RATELAAR

Nimfen van de bosbeskielwants

Pascal Loosekoot

Van de redactie

Er ligt weer een beestachtig goed nummer voor jullie! Over hele kleine beestjes met zes pootjes en grote beesten op vier poten. Die kleintjes vliegen en krioelen lustig in het rond, de grote lopen stiekem door de nacht of sluipen loerend door het gras. Maar één ding hebben ze gemeen: ze willen eten!

De wolf op de cover kwam relaxed naar ons toe lopen, ging op 26 meter afstand in het zand liggen en keek ons even aan alsof hij wilde zeggen: wat doen jullie hier nou? Jammer genoeg kunnen we de das meestal niet zo goed bekijken en naar die kleine beestjes moet je al helemaal goed zoeken, maar daar helpt de insectenwerkgroep je wel bij. Voor de vogelaars is er ook weer heel wat te genieten komend seizoen. Wie van al die kriebel-planten-

Witgerande stofkorst, Leusden

en
een blad van.

Inhoud (selectie)

- 4 Libellen in het Leersumse Veld
- 7 Bomen ABC
- 8 De wolf
- 10 Zeldzame dieren in Soest
- 14 Wandeling IVN Buren
- 16 De das
- 20 Programma plantenwerkgroep
- 23 De oostelijke witsnuitlibel
- 24 Programma vogelwerkgroep

Colofon

Dit is een uitgave van IVN afdeling Heuvelrug en Kromme Rijn en KNNV afdeling Zeist, Heuvelrug en Kromme Rijn.
<https://www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn/heuvelrug.knnv.nl>

Redactie: Jan Katsman, Marijke Warmerdam, Irene van Oosterhout

Kopij voor het volgende nummer vóór 15 mei naar:
marijke.warmerdam@hetnet.nl (KNNV) of pr@ivnhkr.nl (IVN)
De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden artikelen in te korten of te wijzigen

Drukker: Editoo B.V. te Arnhem
FSC Keurmerk, 130 grams gloss

Foto's omslag:
Wolf - Jan Katsman;
Oranjetipje - Doortje Dallmeijer

Libellen in het Leersumse Veld

TEKST EN FOTO'S: JAN KATSMAN

Was het een goed libellenjaar in het Leersumse Veld?

Sinds 2012 worden elk jaar door mij de libellen in het Leersumse Veld gemonitord. Dat doe ik op twee manieren: Ten eerste volgens een vastgesteld protocol, zodat de gegevens door de Vlinderstichting en het CBS verwerkt kunnen worden. Dat levert dan ieder jaar weer een geactualiseerd overzicht op van de libellenstand in Nederland. In de tweede plaats door regelmatig vaste locaties elders in het veld te bezoeken. Omdat dit al jarenlang gebeurt is goed te zien met welke soorten het goed gaat en met welke minder. Dat betekent dat ik minimaal één keer in de twee weken een vaste route loop langs de eerste plas en de resultaten doorgeef aan de Vlinderstichting. Ik doe dit al 13 jaar en heb dus al wat ups en downs van diverse soorten meegemaakt. Het is natuurlijk lastig om aan te geven waarom een bepaalde soort het in het ene jaar beter doet dan in het andere. Gevoelsmatig denk je het soms te “weten”, maar bewijs het maar eens! Enige ondersteuning van je gedachten kun je soms wel elders vinden. Er zijn meerdere publicaties van de Vlinderstichting over libellen waarin wordt ingegaan op eventuele oorzaken van toe- of afname van een soort. Ook de ingevoerde waarnemingen op waarneming.nl kunnen helpen: als je ziet dat een soort landelijk dezelfde fluctuatie vertoont als in het Leersumse Veld weet je dat het waarschijnlijk niet aan de locatie ligt, maar dat er andere oorzaken spelen. Dat kan dan een relatief koud of nat seizoen of jaar zijn.

In dit artikel concentreer ik me op de resultaten van de telling van 2022 met de resultaten vanaf 2014 als achtergrond.

De libellen

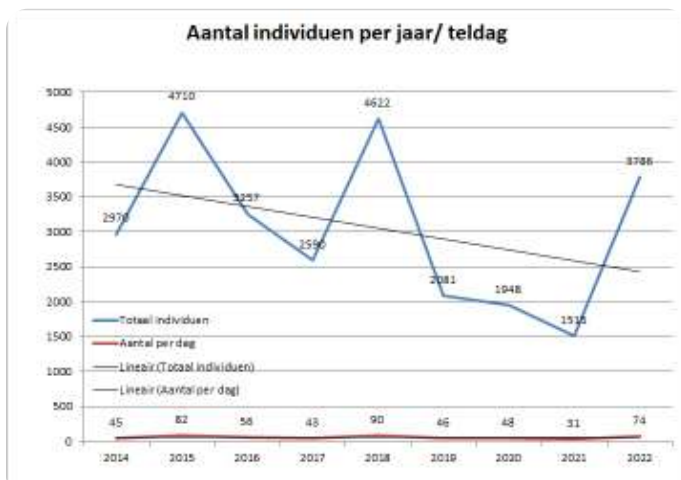
De meeste libellen zetten hun eitjes af in water, modder of vochtig veenmos. Pantserjuffers en glazenmakers zetten de eitjes af in plantenstengels in of bij het water. Voor alle libellenlarven is water essentieel: sommige soorten leven enkele maanden in het water, andere meerdere jaren voor ze volwassen zijn en uitsluipen. Ik vroeg me eerder ook al af wat voor effect de droge zomers zouden hebben op de libellenpopulatie. In 2021 was het aantal getelde libellen dramatisch laag en de vier soorten witsnuitlibellen waren geheel afwezig. Gelukkig was het aantal libellen met 3786 exemplaren dit jaar weer flink hoger dan in 2020 (1956 ex.) en 2021 (1515 ex.). De helft van het totaal komt voor rekening van de tengere pantserjuffer, bruinrode heidelibel en watersnuffel. De eerste watersnuffels en viervlekken verschenen eerder dan in 2021. Op 27 april vond ik de eerste verse exemplaren, enkele tientallen.

Weersomstandigheden

We begonnen 2022 met een waterstand die iets hoger was dan in 2021, maar vanaf juni zakte het water snel en eind augustus stonden de twee westelijke plassen vrijwel droog. Half december stonden er hier en daar wat plasjes water in de plassen en de bodem leek wat minder droog en de randen met veenmos bleven vochtig. Ook 2021 was iets minder droog dan 2019 en 2020. Van september t/m december 2022 stond er vrijwel geen water in de plas. Gelukkig stond er op 15 januari 2023 weer 40 cm. water, de hoogste januari-stand van de laatste vijf jaar. In 2022 hebben we gezien hoe snel dat kan veranderen: in juni stond er 40 cm. water, eind augustus lag de plas vrijwel droog! Op het moment dat ik dit schrijf is het eind januari, dus er kan nog veel veranderen. Hopelijk komt er nog wat water bij.

Lantaarntje, jong vrouwtje.

Waterjuffers

Watersnuffels moest ik in de voorgaande twee jaren echt zoeken, maar nu zitten ze weer in de lift: ik telde er vijf keer zo veel. Landelijk gaat de watersnuffel achteruit. Ook de azuurwaterjuffer kreeg tijdens de droge zomers een flinke klap, maar herstelde zich deze zomer weer goed. De larven van watersnuffel, azuurwaterjuffer, kleine roodoogjuffer en lantaarntje overwinteren één of twee keer, sluipen uit in mei of juni en zetten eitjes af tot in augustus of september. Een droge zomer maakt het voor deze larven niet makkelijker. Mogelijk dat de iets minder droge zomer van 2021 het toenemen van watersnuffel en azuurwaterjuffer in 2022 verklaart. Er verscheen ook nog een mannetje koraaljuffer, die had ik tot nu toe nog niet in de tellingen.

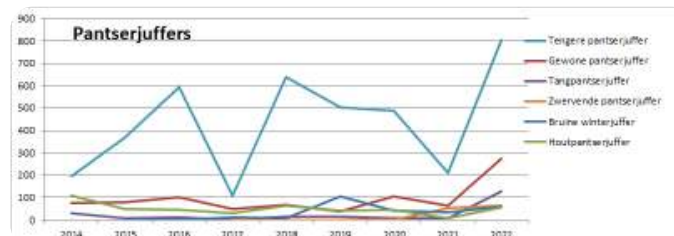

Koraaljuffer

Pantserjuffers

De pantserjuffers overwinteren als ei in plantenstengels. De eitjes komen vroeg in het voorjaar uit en de larven ontwikkelen zich in voorjaar en vroege zomer tot een imago. Ze hebben daardoor weinig last van de droge zomers zou je denken. Dat zie je ook aan de vrij stabiele

aantallen in voorgaande jaren. Toch laten alle pantserjuffers dit jaar een stijgende tendens zien. De zwervende pantserjuffer was in 2021 en 2022 goed aanwezig. Deze soort staat er om bekend juist goed te gedijen in uitdrogende situaties. Ik ben benieuwd of er een terugval optreedt als we een natte zomer krijgen. De tengere pantserjuffer was het meest talrijk en het aantal was duidelijk hoger dan in 2021.

Eiafzet door tengere pantserjuffers.

Glazenmakers

De grote keizerlibel en de paardenbijter heb ik dit jaar iets vaker gezien dan vorig jaar, de zuidelijke keizerlibel zag ik ook dit jaar weer een paar keer. Vroege glazenmaker, bruine glazenmaker en blauwe glazenmaker zie ik alle jaren weinig, zo ook dit jaar. Over de paardenbijter stond in de vorige Grote Ratelaar een apart artikel. De aantallen waren vergelijkbaar met andere jaren. Paardenbijters zwerven en zijn niet lang in hetzelfde gebied. Zijn Engelse naam zegt genoeg: migrant hawker.

Korenbouten

De viervlekken waren er twee weken eerder dan vorig jaar en ik telde er vier keer zo veel als vorig jaar. De gewone oeverlibel heb ik iets vaker gezien dan vorig jaar. Deze twee soorten brengen één of twee jaar als larve door in het water en zullen dus zeker te lijden hebben onder de droge zomers. De vuurlibel zet eitjes af aan het eind van de zomer, de larven overwinteren één keer. Ik zag deze soort vaker dan vorig jaar.

		2022		2021		2020
Tengere pantserjuffer	1	805	2	209	2	489
Bruinrode heidelibel	2	713	1	623	1	707
Watersnuffel	3	493	3	108	4	104
Viervlek	4	357	4	89	3	124
Gewone pantserjuffer	5	276	7	66	5	104
Azuurwaterjuffer	6	186	20	4	10	30
Paardenbijter	7	156	6	69	7	56
Zwarte heidelibel	8	138	14	14	15	19
Gewone oeverlibel	9	132	4	105	6	89
Tangpantserjuffer	10	128	15	9	16	8
Totaal		3384		1296		1730

Top 10

Witsnuitlibellen

Terwijl ik in 2021 geen enkele witsnuitlibel heb gezien, waren alle vier de soorten uit het verleden nu weer aanwezig, zij het in zeer lage aantallen en meestal alleen mannetjes. Ik zag één vrouwtje Noordse witsnuitlibel. Er zijn er vast meer geweest, dus wellicht een opleving? Witsnuiten leven als larve twee jaar in het water en zullen dus veel last gehad hebben van de voorgaande droge zomers.

Heidelibellen

De bruinrode heidelibellen waren ook in 2022 in de meerderheid qua aantallen. Het waren er dit jaar iets meer dan in 2021. Ik zag ze op 60 % van de teldagen en het is ook de soort met het hoogste gemiddelde aantal per teldag. De bruinrode heidelibel heeft voorkeur voor ondiepe, eventueel opdrogende plasjes met weinig vegetatie, dus hij is hier wel op zijn plek! Helaas heb ik de zuidelijke heidelibel en de zwervende heidelibel dit jaar niet gezien. Grote verrassing was het aantal zwarte heidelibellen. Terwijl de landelijke trend al jaren daalt en de aantallen in het Leersumse Veld vanaf 2017 ook laag waren, telde ik er in 2022 liefst 138: zeven keer zo veel als vorig jaar. Ik zag tientallen verse exemplaren op 21 en 28 juni, een maand eerder dan vorig jaar. Het laatste mannetje zag ik op 26 oktober!

Erg mooi dat de libellen zich weer wat lijken te herstellen na drie droge zomers op rij. Het zou fijn zijn als de witsnuitlibellen weer terug komen en wie weet zien we nog eens de oostelijke witsnuitlibel verschijnen. Die is op diverse plaatsen in Oost-Nederland gezien en de biotoop lijkt geschikt, dus wie weet.....

Zwarte heidelibel

Van het KNNV-bestuur

TEKST EN FOTO: NICO BOLLE

Nu in februari, als ik dit schrijf namens het bestuur, zijn de merels al aan hun klankvolle ochtendconcert begonnen voordat het licht begint te worden. Het stemt mij zeer vreugdevol dat de lente er weer aankomt met zijn frisse groen en de vogelzang in volle gang. Dan zullen ook een aantal werkgroepen uit hun winterslaap ontwaken, zoals de plantenwerkgroep en de insectenwerkgroep, waar de coördinatoren een interessant programma voor dit jaar hebben samengesteld. Een aantal werkgroepen zijn het hele jaar actief zoals de natuurwerkgroep, wandelgroep, fotografiegroep en vogelwerkgroep. Komende tijd zal de mossenwerkgroep de laatste bijeenkomsten houden van het seizoen.

Wat in ieder geval te gebeuren staat is de Algemene Leden Vergadering die op donderdagavond op 20 april zal plaats vinden in het Walkartcentrum. De leden hebben dan per mail de stukken en het programma ontvangen en we hopen op een grote opkomst. Vooral omdat Jan Katsman een boeiende presentatie gaat geven van zijn natuurreis in Gambia van afgelopen jaar.

We zoeken ook versterking van ons bestuur. Vanwege persoonlijke omstandigheden heeft Miranda Engelshoven haar werk als bestuurslid met onmiddellijke ingang gestaakt. Verder is het ook wenselijk dat we een PR-lid mogen verwelkomen om onze communicatie te verbeteren. Voor meer informatie over deze twee openstaande functies kan je contact opnemen met de voorzitter.

Vanuit de landelijke organisatie is het misschien interessant om te vermelden dat een naamsverandering wordt voorbereid. KNNV wordt dan de afkorting van Koninklijke Nederlandse Natuur Vereniging i.p.v. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. In ieder geval staat buiten kijf dat de natuur blijft trekken.

Witgerande stofkorst

Nico Bolle

Bomen ABC - Notenboom

TEKST EN FOTO'S: PIETER MEIJER

Deze serie, Bomen abc, gaat over bomen die als inheems worden gezien en die bosvormend zijn, zoals bijvoorbeeld berk, beuk, eik, els, es en esdoorn. De notenboom echter kennen we niet als bos en komt niet voor in een bos met andere boomsoorten. De notenboom hoort thuis bij de vruchtbomen zoals appels, peren en kersen, maar boomgaarden met noten zullen we nauwelijks aantreffen.

Notenboom bij boerderij Odijk Werkhovenseweg

Ooit waren de vruchtbomen in de gemeente Bunnik een karakteristiek kenmerk van het Kromme Rijngebied. Ter herinnering is er een kleine notenboomgaard bij het gemeentehuis in Odijk aangeplant. Tegenwoordig is het een trend voedselbosjes aan te leggen waar de noot in voor kan komen. Op de Nieuwe Hollandse Waterlinie, bestaande uit een reeks forten van Pampus tot de Biesbosch, zijn soms notenbomen aangeplant: dit had de functie van voedselbomen of voedselbosjes maar die term bestond toen nog niet.

Voor alle duidelijkheid: het gaat hier over de walnoot, die soms, vooral in België, ook wel okkernoot wordt genoemd. Er zijn meerdere verklaringen waarom deze noot walnoot heet. Eén daarvan is dat de walnoot uitgroeit tot een grote boom. 'Wal' heeft dan de betekenis van groot, net zoals walvis staat voor een grote vis.

De notenboom kan uitgroeien tot een forse boom. Bij menig boerderij staat een mooi exemplaar van de notenboom, waarvan de smakelijke en voedzame vruchten gegeten worden. Een andere reden voor aanplant bij boerderijen was dat vliegen en muggen een hekel hebben aan de aromatische geur van de bladeren.

Het is niet zo eenvoudig te achterhalen waar de walnoot van nature in het wild voorkwam. Vanwege de vruchten werd deze noot al lange tijd op verschillende plekken in de wereld aangeplant. Men denkt dat de walnoot komt uit streken van Voor-Azië tot aan China toe. Daar ligt ook de bakermat van de mensheid die van het begin af aan meewerkte aan de verspreiding. Waarschijnlijk hebben de Grieken met de veroveringstochten van Alexander de

Grote de walnoot eerst uit Azië naar Griekenland gebracht. In latere eeuwen kwam de noot met de Romeinen naar Italië. Romeinse legioenen zorgden daarna voor verspreiding naar West-Europa.

Aan de bomen groeien stevige groene bolsters waarin de noten zitten. Als de noten rijp zijn barsten de bolsters open. De noot wordt in de plantkunde gezien als een steenvrucht. Dit zijn vruchten zoals kers, amandel, pruim en perzik die veel vruchtvlees hebben met in het midden een harde pit, die het eigenlijke zaad van een nieuwe plant bevat.

Het hout van de notenboom is van gerenommeerde kwaliteit. Het behoorde vroeger tot de beste houtsoorten en werd veel in de meubelindustrie gebruikt. Notenhout kan getekend zijn met donkere aderen of vlammen. Aan het licht blootgesteld, wordt dit hout warm van tint. Vroeger maakte men hier ook fineer van voor kasten en dergelijke. Een andere toepassing was het maken van geweerkolven. In de Eerste Wereldoorlog zijn vele notenbomen voor dit doel gesneuveld. Een geweldloze toepassing betreft het gebruik in muziekinstrumenten.

Notenboomgaard Odijk

In de schilderkunst spelen walnoten ook een (bescheiden) rol. Rond 1600 ontstond een genre dat men een maaltijdstilleven noemt. Op deze schilderijen zie je een stilleven met bereid eten op een tafel zonder dat er mensen werden afgebeeld. Maaltijdstillevens van rijk gedekte tafels met hapklare etenswaren en kostbare voorwerpen waren destijds een geliefd thema. Het was vakwerk om de uitgestalde etenswaren met veel details nauwkeurig te schilderen. Op deze tafels komen regelmatig walnoten voor maar je moet dan wel goed kijken.

De wolf

TEKST EN FOTO'S: ERIK GRUYS EN ANTON ULTEE

De wolf (*Canis lupus lupus*) is in ons land een interessante nieuwkomer, die via Duitsland ons land is binnengekomen. Velen van ons kijken er naar uit er een op locatie te kunnen zien, maar het is een schuw en slim dier. Je mag blij zijn als er een op een wildcamera is vastgelegd, een poosje achter een fietser loopt, of je op de Hoge Veluwe in de weg zit. De kans er een in het veld te zien te krijgen of te kunnen fotograferen is echter nog steeds erg klein.

De Euraziatisch Grijze wolf werd ooit via menselijke domesticatie de stamvader van al onze hondenrassen inclusief de wilde Australische dingo (op basis van DNA-onderzoek, naar mondelinge mededeling van Antoon van Hooff). Mensen hebben wolven altijd geadoreerd, maar tegelijkertijd tot bijna uitroeiing bejaagd. Het is namelijk een dier dat niet “matcht” met de door mensen gehouden landbouw-huisdieren. Deze wolf geeft intussen in ons land veel dierenleed, niet alleen bij wild, maar ook bij de gehouden landbouw-huisdieren.

Het risico om als mens gebeten te worden door een wolf is klein, maar wolven kunnen besmet zijn met het Lyssa-virus en dat geeft dan problemen. Varianten van dit virus

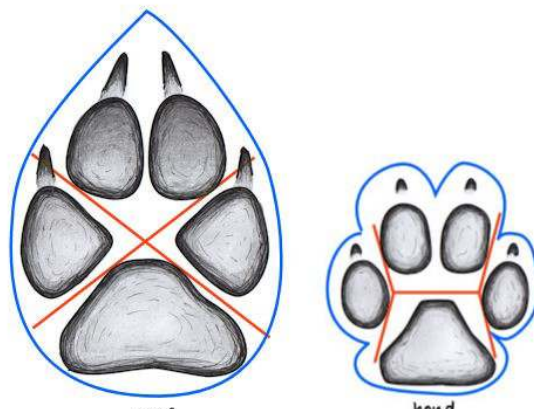
Wolvin met een gebit als een flinke herdershond

komen bij ons bij vleermuizen voor en het is de verwekker van hondsdoelheid (rabiës). Louis Pasteur (1822 – 1895) ontdekte en ontwikkelde een effectief vaccin tegen hondsdoelheid.

Elke maand gaan we – als fotomaatjes – op pad. Dit keer wilden we een wolf spotten.

We hebben een excursie vroeg in de morgen kunnen maken naar een terrein waar wolven zich ophouden. Omdat het regende waren de omstandigheden weliswaar onaangenaam, maar optimaal voor het gestelde doel: wolven zien en foto's maken.

Eigenlijk zou voor een volgende excursie het doel moeten zijn om in het kader van prooi de samenwerking tussen de raaf en de wolf te bekijken en vast te leggen. Aangenomen wordt dat raven vanuit de lucht mogelijke prooidieren spotten en de wolf daarop attenderen. Omgekeerd kan een raaf zich te goed doen aan de restanten van een door de wolf half-opgegeten prooidier. Het is niet ondenkbaar dat door de groeiende raven-aantallen – waarvan er diversen in het oosten van de Utrechtse Heuvelrug door ons zijn waargenomen – en de uitbreiding van het aantal wolven in ons land, de kansen voor een dergelijke excursie dicht bij huis zelfs gaan toenemen.

Afbeelding: Weylin Tracking

Scharrelkids: foto's van de natuur

TEKST: MARTINE TRAGTER

Op 21 januari hebben we een wel heel bijzondere Scharrelkids. We gaan foto's maken in de natuur op landgoed de Reehorst achter station Driebergen-Zeist. En wat is het een mooie dag. Het is koud, waardoor de sneeuw van de dag ervoor nog een beetje is blijven liggen.

De gidsen van vandaag zijn Lucy van de Vijver en Martine Tragter. Dick de Rooij en Else Nuyten van de fotografie-werkgroep gaan met ons mee om de kids wegwijs te maken met hun fototoestel of de camera van hun mobiele telefoon.

We beginnen bij een hazelaar in bloei. We kijken goed naar de bloeiende katjes en zien naast de sliert-achtige mannelijke katjes ook de kleine rode vrouwelijke katjes in bloei. Dick vraagt de kinderen foto's te maken van verschillende kanten en er wordt druk gefotografeerd. Maar kijk nou, we zien verderop ook een toverhazelaar staan. De kinderen zwermen erom heen om ook deze spectaculaire winterbloei goed in de kijker te krijgen.

Even later komen we bij de waterloop. Vanaf een bruggetje zien we het winterlandschap weerspiegeld in het gladde ijs. Er komt een waterig zonnetje door de wolken. Wat een prachtig winters gezicht. We maken veel foto's en genieten er nog even van met een kop thee en een koekje.

De kinderen zijn erg enthousiast, maar een deel van de batterijen van telefoons en camera's raken snel leeg door

Foto: Martine Tragter

het koude weer. Ook zelf krijgen we het koud. Met een actief spelletje warmen we onszelf weer op. Rennen-rennen-rennen en dan FREEZE: sta stil en we maken een foto.

Een aantal kinderen heeft hun mooiste foto opgestuurd om in de Ratelaar te plaatsen.

Scharrelkids-fotografen: Mirthe van der vaart (links), Merlijn Wolters (midden), Saartje Stehouwer (rechts)

1. Sleetdoornpage

Zeldzame dieren in Soest een persoonlijk jaarverslag

TEKST EN FOTO'S: PASCAL LOSEKOOT

Na de reacties op mijn vorige jaarverslag was ik voldoende aangemoedigd om ook voor 2022 op een rijtje te zetten welke bijzondere dieren (voornamelijk insecten) ik in de gemeente Soest gezien heb. En dat zijn er heel wat! Het afgelopen jaar zag ik binnen de gemeente 861 verschillende soorten (flora en fauna): 150 plantensoorten, 173 nachtvlinders, 85 kevers, 84 vogels, 73 wantsen, 69 vliegen, 39 wespen, 27 dagvlinders, 22 libellen, 17 bijen, 14 sprinkhanen, 3 muggen, 3 reptielen, 3 amfibieën, 2 hommels. Het bepalen van de top drie was lastig. Ik heb gekozen voor de fantastische visuele verschijning van een dagvlinder waarvan ik alleen nog de eitjes had gezien, maar dat doet niets af aan de ervaringen met kommavlinders, gouden dennenstamjagers en bosbeskielwantsen! Tevens een gastbijdrage van Jeroen Hoek, met het zeldzaamste insect van 2022.

1. Sleetdoornpage – *Thecla betulae*

Eind augustus zag ik op een druilerige dag deze sleetdoornpage. Ruim een kwartier kon ik foto's maken van deze kwetsbare en bedreigde dagvlinder, terwijl ze voor mijn neus ronddraaide.

2022 (NL): zo'n 450 exemplaren (imago's) in 30 gemeentes. Formaat: 17 mm

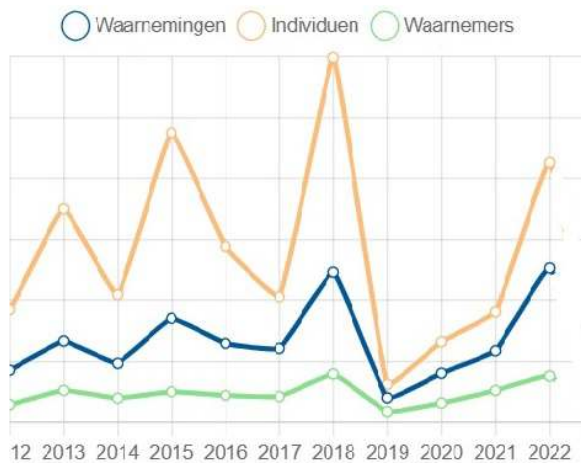
2. Bosbeskielwants – *Elasmucha ferrugata*

Waar ik in 2021 op twee plekken in Soest een exemplaar van deze zeldzame, bosbesdrinkende wants vond, ontdekte ik in juni bij de Stompert drie populaties. Dagen op een rij bezocht ik de plek waar ik zo'n 20 jongen bij elkaar had gevonden, zag ik tot wel vier volwassenen tegelijk, en kweekte – om te bewijzen dat het echt de *e. ferrugata* was, een nimf uit. Wat geweldig om in het kweekpotje ineens een volwassen exemplaar te zien, met zijn puntige schouders! De wants is losgelaten – het uitsluiphuidje hou ik als bijzonder aandenken!

Bosbeskielwants volwassenen / imago

2022 (NL): 30 volwassen exemplaren in 7 gemeentes; zo'n 35 nimfen, in Soest op 3 verschillende plekken en één uitsluiphuidje (eerste voor Nederland!?). Formaat: 7,0–9,5 mm

Kommaavlinders in Nederland 2013-2022

Kommaavlinders

3. Kommaavlinder, *Hesperia comma*

Deze bedreigde dagvlinder, een dikkopje met kenmerkende komma-vormige vlekjes op de achtervleugel, had een bijzonder goed jaar. In de herdenkingstuin van Vliegbasis Soesterberg vlogen halverwege augustus tientallen om m'n oren. Daar was het sowieso genieten, met insecten zoals sabelsprinkhanendoders (*Sphex funerarius*) en harkwespen (*Bembix rostrata*) die op de geurende bloemen en nectar van de goed besproeiende tuin afkwamen, terwijl het in de rest van de vliegbasis zinderend heet en droog was.

Sabelsprinkhanendoder

Gouden dennenstamjager

4. Gouden dennenstamjager *Choerades ignea*

Nadat ik hoorde dat deze elders op de Utrechtse Heuvelrug vrij makkelijk aan te treffen was, wilde ik er eentje in Soest vinden. Dat bleek makkelijker dan gedacht, enkele dagen later vond ik een eerste exemplaar op wat gekapte grove dennen die op de Vliegbasis lagen. De warmteminnende, forse roofvliegen jagen vanaf in de volle zon staande (of liggende) dennenbomen en zijn sinds de jaren '90 vanuit het oosten het land ingekomen, vast en zeker profiterend van de warmere zomers. 2022 (NL): 378 exemplaren in 43 gemeentes. Formaat: 18-23 mm

Hiëroglyfenlieveheersbeestje

5. Hiëroglyfenlieveheersbeestje - *Coccinella hieroglyphica*

Dit jaar heb ik extra fanatiek gezocht naar lieveheersbeestjes. Ik vond in Soest 22 verschillende soorten, sommige bijzonder klein. De hiëroglyf had een goed jaar, vermoedelijk omdat er veel (larven van) heidehaantjes waren, z'n voedsel. Ik vond in Soest 18 exemplaren, terwijl in 2020 in heel Nederland maar 4 werden gevonden!

2022 (NL): 150 exemplaren in 20 gemeentes. Formaat: 3,5-4,5 mm

Stomplijfroofvlieg

6. Stomplijfroofvlieg – *Antipalus varipes*

De Stomplijfroofvlieg was in augustus 2018 het eerste zeldzame insect dat ik vond, in de Korte Duinen! Dit jaar vond ik hem voor het eerst weer terug.

2022 (NL): 61 exemplaren in 38 gemeentes. Formaat: 17–21 mm

7. Tweepuntige lijnbladroller – *Phiaris bipunctana*

In 2019 ontdekte ik deze in Op Hees; elk jaar zoek ik ernaar, en probeer ze op andere bosbesrijke plekken te vinden. Tot nu toe had ik daar geen succes mee. Dit jaar waren ze lastig te vinden, maar op 1 juni, op pad met een vlinderaar, vonden we 2 exemplaren! Daar leek het bij te blijven, tot ik een week later voor het eerst op een andere plek, in het bos vlak bij de Hilversumse straatweg in Baarn, een exemplaar aantrof!

2022 (NL): 50 exemplaren in 9 gemeentes. Formaat: 14–21 mm (spanwijdte)

Tweepuntige lijnbladroller

8. Matglanswespbij – *Nomada similis*

Deze op roetbij parasiterende wespbij vond ik bij de Bergjes.

2022 (NL): 17 exemplaren in 4 gemeentes. Formaat: 8–10 mm

Meest zeldzame vondst

Het meest zeldzame dier dat in 2022 in Soest werd gevonden, was de rups van de Oleanderpijlstaart, een subtropische trekvlinder die maar zeer zelden in Nederland gezien wordt. Plaatsgenoot Jeroen Hoek vond het enige exemplaar van 2022 en presenteert hier zijn bijzondere vondst!

Rups van de oleanderpijlstaart

Foto: Jeroen Hoek

9. *Goedartia alboguttata*

Sluipwespen zijn zo'n groep waarvan ik het lastig vind om op naam te brengen, maar gelukkig zijn er op waarneming.nl ook echte experts. Enkele maanden nadat ik deze wesp bij een KNNV-excursie bij de Zoom zag, werd hij gedetermineerd. De wesp parasiteert op rupsen van de meriansborstel (*Calliteara pudibunda*). Het is de eerste waarneming voor Soest en omgeving; de tweede voor de provincie en pas de elfde voor Nederland! De sluipwesp is vernoemd naar Johannes Goedaert

Matglanswespbij

Goedartia alboguttata (een sluipwesp)

(1617-1668), een kunstschilder en entomoloog die maden en larven kweekte, meer dan 100 Europese soorten beschreef, en de basis legde voor de entomologie.
2022 (NL): 8 exemplaren in 5 gemeentes. Formaat: 'vrij fors' (ik denk ca. 1,5 cm)

10. Mannetjesereprijschildwants Stagonomus bipunctatus

Dit was een makkie! Nadat ik gelezen had dat deze wants bestond, bezocht ik een plek in het Monnikenbos waar ik de waardplant - mannetjesereprijs - al had gevonden. Binnen een paar minuten had ik beet!
2022 (NL): 85 exemplaren, waargenomen in 5 gemeentes. Formaat: 5-6 mm

Mannetjesereprijschildwants

11. Lammergier - Gypaetus barbatus

Toen ik eind mei bij Op Hees op zoek was naar de tweepuntige lijnbladroller, hoorde ik ineens ophef van roepende raven en een buizerd. Niet heel bijzonder, maar toen het even aanhield besloot ik de hemel af te speuren. Door mijn telelens zag ik een vogel met een enorme spanwijdte. Een zearend? Nee, de beeldherkenningssoftware van waarneming.nl gaf uitsluitsel: "Lammergier, 99% zeker". Deze jonge, in 2022 in Zuid-Frankrijk uitgezette aaseter, heeft zich al twee zomers gevestigd in NP de Hoge Veluwe. De twee witte vlekken op de linkervleugel zijn gebleekt om

herkenning op grote hoogte mogelijk te maken. De (niet!) naar de naam Eglazine luisterende gier vloog die middag volgens de waarneming via Soest (12:02u), Montfoort (13:10u), Leersum (15:01u), Ede (15:07u) en de Planken Wambuis (15:27u) weer terug naar haar stek bij Oud-Reerst (15:40u). Begin november is ze weer naar het zuiden verkast. Wellicht volgend jaar weer terug?
2022 (NL): 1 exemplaar, waargenomen in 19 gemeentes. Formaat: ca. 2,8 meter (spanwijdte)

Lammergier

Slotwoord

Waarnemingen die de lijst niet gehaald hebben, waren onder meer 5 venwitsnuitlibellen (Leucorrhinia dubia), 4 prachtlynxspinnen, een veldwespwaiertje, de gebruikelijke Dicyrtoma dorsosignata's, wat heideblaaskaakjes, een vijgenskeletteermot (Choreutis nemorana), 2 vlekdaguil (Heliothis peltigera), 4 jeneverbesdwergbladrollers (Pammene juniperana), een bosbesmineermot (Stigmella myrtillella), flink wat bosbesbruintjes (Macaria brunneata), een knoepkruidschildwants (Carpocoris purpureipennis), enkele populaties beukenbladsnijdermotten (Incurvaria koernerella) en 162 zandhagedissen (Lacerta agilis)
Wishlist 2023: zandzeggepantserwants, boszandloopkever, aradus betulae, rups van de tweepuntige lijnbladroller, middelste bonte specht, sneeuwvlo, bosbesschildwants.

Ik hoop ook in 2023 weer veel te genieten van de (Soester) natuur en met andere liefhebbers te speuren!

Grafieken en kaartjes: www.waarneming.nl

Alle verspreidings- en voorkomensgegevens zijn op basis van wat op waarneming.nl is ingevoerd

Harkwesp

Het Enzerink en Den Bramel: bomen en dieren in de winter

TEKST EN FOTO'S: LODEWIJK CRIJNS

Als mijn vrouw en ik op zondag 12 februari aankomen bij Het Enzerink bij Vorden, kijken wij onze ogen uit. Er staan zeker zo'n vijftig mensen te wachten, wat een opkomst! Gelukkig zijn er vier IVN gidsen, en een daarvan begint met een inleiding over het ontstaan van de landgoederen en IVN Midden Noord Achterhoek. Bij handopsteken blijkt dat meeste bezoekers IVN lid zijn.

Hoewel de zon zich achter de wolken schuil houdt, regent het gelukkig niet en voelt het, midden februari met zes graden, niet koud aan. We worden in vier groepen verdeeld en wij sluiten ons aan bij de gids Dissl Lalleman, zo'n vijf jaar IVN natuurgids.

Onze eerste opmerkelijke vondst is een dode marter langs de kant van de weg, aangereden nemen we aan. Hij lijkt vredig te slapen. De lente kondigt zich al voorzichtig aan: bij het eerste bos staan veel sneeuwkllokjes en krokussen. Dissl vertelt een fabel: toen Eva en Adam uit het Paradijs werden verdreven, moest Eva zo huilen dat haar tranen in de sneeuw vielen: dat is het sneeuwkllokje geworden.

We lopen over het bospad en komen aan bij het landgoed Den Bramel, een particulier bezit waar de natuur veel aan zichzelf wordt overgelaten. We staan bij een dode eik, door een blikseminslag, die nu nut heeft als insectenhotel en verblijfplaats is voor spechten zoals de hollen laten zien. Vorden kent de zogenaamde 'acht kastelenroute', een bekende fietstocht die hier langs loopt. Ook het Pieterpad loopt hier en af en toe snelt dan ook een wandelaar met rugzak ons voorbij.

Huis Den Bramel wordt al in de veertiende eeuw genoemd en is als huis gebouwd in 1645. In 1725 woonde er de burgemeester van Zutphen, heer van Hasselt. Later de familie van Heeckeren, een bekende Achterhoekse familie. Ook is het huis een tijd samen met Het Enzerink in handen geweest van één eigenaar. Nu woont mevrouw Blom-Tate er. Op het bord voor het huis staat dat het er flink kan spoken, het spook Fenneke bezoekt het regelmatig zoals op internet na te lezen is.

We vervolgen onze tocht en komen bij een zeer dikke plataan, die volledig uit zijn jasje (schors) is gegroeid. In de Tweede Wereldoorlog werden hier door het verzet briefjes in verstopt om boodschappen door te geven. Iets verderop is een cirkel te zien van veel lindebomen, waarbij de moederboom in het midden er niet meer staat. Door het gras zien we een spoor, een wissel waarschijnlijk voor reeën. Ook de das en de vos huizen hier. Soms kan de das bij zonsopgang worden gezien maar de vos is een echt nachtdier die, als hij op strooptocht gaat, misschien wel een eekhoorn verslindt. Het aloude gezegde over de natuur is: het is eten of gegeten worden. 'De natuur is keihard', zo zei mij een boer onlangs.

Een boom met een geschiedenis

Dissl laat ons zien hoe je door vergelijken kenmerken kunt waarnemen. Vergelijk bijvoorbeeld een eik (dikke bast, isolatie, warm) met een beuk (dunne bast, koud), een benadering die uit de fenomenologie stamt. Met name voor de Tweede Wereldoorlog was de fenomenologie een veel gebruikte wetenschappelijke benadering, ontwikkeld door de Oostenrijker Edmund Hüsserl. Kort gezegd worden de fenomenen beschreven in vier stappen, waardoor de essentie van iets zichtbaar wordt. Oftewel: wat zou de wereld missen als dit er niet was?

Het mooie van wandelen door de bossen in de winter is dat de doorkijk groots is en alle knoppen aan de bomen goed zichtbaar zijn. We lopen door een laantje voor verliefden, waar stelletjes knopen in de takken leggen als teken van hun samen zijn. Vervolgens bereiken we een mooie grote vijver, waarvan het water blijft staan door een leemlaag op de bodem. Een bruggetje brengt ons naar de overkant.

We zijn nu toe aan een rustpauze en enkele vrijwilligers staan voor ons klaar. Als de koffie op is, lopen we het bospad op van ons tweede landgoed: Het Enzerink. Dit is eigendom van Natuurmonumenten en dat is goed te zien: het is een keurig opgeruimd bos, waarbij Den Bramel rommelig afsteekt. Wat de voorkeur heeft? Natuurmonumenten wil dit parkbos zijn cultuur-historische waarde teruggeven.

We staan stil bij een beuk en eik, die in omstrengeling opgroeien. Toch zal de eik het loodje leggen; de beuk zal door het licht bij de eik weg te nemen deze laatste doen afsterven. Aangekomen bij de vijver zien we beuken die met jute zijn omkleed. Doordat ze solitair in de zon staan zou anders de bast uitdrogen en de boom afsterven door gebrek aan sapstroom. Wanneer takken een bedreiging vormen voor de wandelaar, worden deze afgezaagd. Insecten en vleermuizen nestelen in deze afgezaagde bomen, vandaar dat de stompjes blijven staan. We blijven staan bij drie dertig meter hoge douglas-sparren, die als monument blijven staan. De overige worden verwijderd omdat ze hier van nature niet horen. Sir Douglas importeerde deze spar in de negentiende eeuw uit Amerika, waar ze wel honderd meter hoog kunnen worden. Het hout is zeer gewild in mijnbouw en bij huizenbouw.

In de verte zien wij inmiddels huis Het Enzerink liggen. Maar eerst komen we bij het “Grootvadershuisje”, een speelhuisje van steen met een rieten dak, dat Jonkheer van Lennep rond 1900 voor zijn kleinkinderen liet bouwen. In de Tweede wereldoorlog zaten er onderduikers in.

Er zijn veel molshopen op het terrein. Mollen leven van vooral wormen, wanneer het kouder is leven zowel worm als mol dieper in de grond. De vele ondergrondse gangen zijn goed voor de bodem, die daarmee doorlucht wordt. We bewonderen de Chinese Toverhazelaar, die al mooi geel bloeit. Met een loep bekijken we het mooie kleine vrouwelijke rode bloemetje van de hazelaar, die eenhuizig is. De “snottebellen” vormen de mannelijke kant.

Huize Het Enzerink, ooit in de veertiende eeuw begonnen als boerderijtje, werd het later door Rudolf Staring uitgebreid tot woonhuis. In 1836 breidde jonkheer van Panhuizen het huis uit en bouwde er een koetshuis bij. Hij was getrouwd met Charlotte Staring, dochter van de dichter. Na diverse eigenaren is het een tijdlang een particulier verzorgingshuis geweest. Dit werd in 1986 gesloten, waarna de familie Wiersse het huis kocht. Het omliggende landgoed is van Natuurmonumenten, het Geldersch Landschap viste bij de verkoop achter het net.

Mooi op tijd, het is vier uur, komen we aan bij ons vertrekpunt. We hebben genoten van deze inspirerende middag bij IVN NMA.

Een huisje voor de kleinkinderen

Vogelexcursie Arkemheen

TEKST: EMILE SANDERS

11 DECEMBER 2022

Op 11 december 2022 ging een enthousiaste groep vogelaars (8) op excursie naar de polder Arkemheen. In dit gebied bezochten wij de omgeving van het Stoomgemaal Arkemheen (voorheen Stoomgemaal Hertog Reijnout), het gebied wat aansluit bij Strand Nulde en als laatste Nekkeveld.

Kemphaan

Foto: Ton Goes

Bij aankomst troffen wij een nog halfdonker landschap aan met een temperatuur onder het vriespunt en met een aardige bries. Tevens werd het uitzicht enigszins beperkt door het hoge vochtigheidsgehalte, waardoor de wat verder afgelegen dobberende watervogels soms wat moeilijk zichtbaar waren.

De rijkdom aan vogels die wij toch gezien hebben was de overtreffende trap, zowel in aantallen als soorten.

Vrijwel direct bij aankomst vlogen verschillende groepen wulpen laag over. Wat een fraai gezicht en wat een heerlijk geluid lieten deze vogels horen.

Een snelle telling leerde dat 1 groep uit tenminste 150 stuks bestond en de andere groepen bij elkaar ook 150 stuks; werkelijk uniek.

Verder zagen wij nog brilduikers, grote zaagbekken, wilde zwaan, een zwaangans (wordt ook wel een Chinese Knobbelgans genoemd), pijlstaarten, waterral, waterpieper en naast dit alles de gebruikelijke eenden en ganzensoorten.

Van de roofvogels zagen wij een man blauwe kiekendief, buizerds, torenvalken en een slechtvalk.

Van de steltlopers werden o.a. de tureluur, kieviten, goudplevieren en kemphanen gespot.

Afgaande op ons gehoor konden wij de volgende soorten onder meer herkennen: graspieper, cetti's zanger, winterkoning, witte kwikstaart, huismussen, roodborst en verschillende vinkachtigen.

Al met al een hele gezellige ochtend, met een prachtig resultaat en nu al veel zin in een volgende excursie.

De fotogenieke das zelf vastleggen, maar hoe dan?

TEKST EN FOTO'S: ERIK GRUYS EN ANTON ULTEE

Het is geweldig om tijdens een wandeling een vos te ontmoeten, maar je gaat uit je dak bij het zien van een das (*Meles meles*). Daarom zijn we er altijd op gespitst als we mogelijke dassenburchten tegenkomen. Dat zijn grote holen omgeven door hopen uitgegraven zanderige grond, die je vaak ziet langs holle wegen in Zuid-Limburg, maar ook dichtbij, binnen ons rayon, in de uitlopers van de Utrechtse Heuvelrug, komen ze voor (bijvoorbeeld in Leersum).

Leefgebied

Als je een terrein verdenkt van bewoning door dassen, dan kun je zoeken naar graafgaatjes waarin fecaliën gedeponeerd zijn. Dassen maken veel kleine “wroet-plekken” als ze op zoek zijn naar wormen. Dassen zijn tevens hygiënische dieren die buiten de burcht latrines aanleggen. Ze plaatsen fecaliën in de gaten in de omgeving van een bewoonde burcht.

Twee holen in het talud van een holle weg in Zuid-Limburg. Waarschijnlijk gaat het hier om twee uitgangen van een grote burcht die door dassen is uitgegraven.

Veelal worden door zoogdierfanaten op dergelijke plaatsen wildcamera's opgehangen om de dassen te kunnen “vangen”. Veel leuker is het om de dieren zelf direct in het veld te kunnen zien rondscharrelen. Dat is goed mogelijk op plaatsen waar ze zich gevestigd hebben en dat begint als het donker wordt en eindigt kort na zonsopkomst. Maar het kost wel enige inspanning om het das-spotten succesvol af te ronden.

Het beste kan men 's zomers op pad gaan, dan zijn de nachten kort en rond 21.00 uur begint een dassenmaag te

Volwassen das bij morgenlicht. Nu kan men goed het kleurenpatroon met een grijs lichaam en zwart-witte kop waarnemen. De kleine ogen, die donker van kleur zijn, bevinden zich in het laterale kopzwart. Dergelijke dieren kunnen, afhankelijk van de wind, soms tamelijk dichtbij komen, omdat ze een slecht zichtvermogen hebben.

De locatie van de donkere ogen is met een zwarte achtergrond lastig goed in beeld te brengen.

knorren. In de winter is de kans een das te spotten minimaal. De das houdt weliswaar geen winterslaap, maar wel een winterrust. En de nachten zijn dan lang en vaak donker.

Een das is een marterachtige, een van de grotere. Carl Linnaeus dacht aan een beer en noemde de das: *Ursus meles*. Het is een sociaal dier; in een burcht wonen vaak hele families. En soms zelfs samen met andere diersoorten als een vos.

Een kleine tank gecamoufleerd als molshoop

Een foeragerende das trekt een spoor door een weiland als een bewegende grote molshoop. Dassen hebben geen goed zichtvermogen, maar wel uitstekende reuk en gehoor. Op zoek naar eten wroeten ze zich een weg door het gras, waarbij men aanvankelijk denkt met een flinke molshoop van doen te hebben. Maar deze beweegt. Slechts af en toe komt de kop naar boven en kan men de zwart-witte kop-aftekening van een das gewaar worden.

Het is de moeite waard om bepaalde gebieden aan het einde van de dag per fiets te controleren. Men ziet dan vooral hazen, soms reeën en als men let op het terrein, molshopen. En juist dat kunnen dassen zijn. Let op beweging in deze ‘molshopen’.

Tussen de uitgebloemde paardenbloemen in een weilje in de buurt van Leersum zoekt een das in de avondschemering zijn weg. Zo nu en dan komt een wit-zwarte kop naar boven, overigens was het net een grote molshoop. In het gebied waren een paar hazen beduidend meer opvallend dan dit grijze geval, dat langzaam dichterbij kwam.

Het dier kwam tot op een afstand van twintig meter naderbij, voordat hij ons ontdekte en het hazenpad koos.

Fotograferen

Ga je 's morgens vroeg op pad, dan heb je meer kans redelijke foto's te maken, omdat het even duurt voor de dassen besluiten te gaan slapen en zich terugtrekken. Als het goed is hebben ze volop kunnen foerageren en zoeken ze daarna hun burcht weer op.

Met dank aan Xandra en Patrick voor attendering op bewegende molshopen en het maken van filmpjes daarvan.

Jonge das in de Alpen (Adelboden, Zwitserland) 's middags tijdens een fikse regenbui. Het dier bleef naderbij komen tot een afstand van circa tien meter. Toen pas had hij de twee fotograferende toeristen door.

Van het IVN-bestuur

TEKST: HARRY KERVER

Sinds een paar jaar vindt er tenminste één keer per jaar een overleg plaats tussen de besturen van IVN en KNNV. Tijdens het overleg in maart bespreken we onder andere de gezamenlijke activiteiten als ledenwandelingen, de uitgave van de Ratelaar en de bomencursus van 2022. Ook kijken we hoe we de samenwerking in 2023 nog verder kunnen intensiveren. Het is heel positief dat we een prima samenwerking hebben.

Ook de historische moestuin van Bartimeus in Doorn wil graag met ons gaan samenwerken. Het ligt op een mooie plek in het midden van ons werkgebied en het geeft tal van mogelijkheden. De verbouwde kas op het terrein is een prachtige plek voor bijeenkomsten en cursussen. De kas zullen we ook gaan gebruiken als locatie voor de nieuwe Natuurgidsenopleiding die in januari 2024 zal starten. Inmiddels is een team van zes docenten samengesteld, dat druk is met het voorbereiden van deze nieuwe NGO. Er is al een flinke lijst met belangstellenden. Mocht je interesse hebben dan kun je je bij mij (kerverh@gmail.com) melden. Je krijgt dan in de loop van het jaar nadere informatie over deze NGO en een aanmeldingsformulier.

Inmiddels is er een uitgebreid activiteitenoverzicht 2023. Het is mooi om te zien dat alle werkgroepen weer bruisen aan alle kanten en dat er naast de gebruikelijke activiteiten ook nieuwe activiteiten worden georganiseerd. Voor het eerst gaan we voor de nieuwe leden (ongeveer 40 de laatste 2 jaar) een speciale activiteit organiseren op woensdagavond 31 mei. Deze nieuwe leden ontvangen daarvoor in mei een uitnodiging.

Ik schrijf dit stukje 20 februari. Het is grijs en kil buiten. Toch staan inmiddels de sneeuwkllokjes en krokussen in mijn tuin in bloei. Zelfs speenkruid heb ik al in bloei gezien. Het voorjaar komt er aan, ik kijk er naar uit!

30 maart: ALV

We nodigen onze IVN-leden **donderdag 30 maart** van harte uit voor de Algemene Leden Vergadering. Tijdens de ALV blikken we vooral terug op de activiteiten in 2022. Aansluitend zal Rieke ons iets vertellen over de Natuurkoffer en organiseren Judith en Anne een natuur-quiz. Onder genot van een hapje en drankje een mooie gelegenheid om elkaar weer te ontmoeten en bij te praten!

De ALV vindt plaats (20.00-22.00u) in het Walkart-centrum **óf** in een kas op het terrein van Bartimeus. **Jullie ontvangen de locatie én de agenda en stukken natuurlijk in de mail.**

Werkgroep mossen en korstmossen

We gaan door met eens in de twee weken een excursie op zaterdag, afwisselend gericht op de mossen en de korstmossen. Zowel beginners als gevorderden zijn van harte welkom. Neem je loop mee als je die hebt, anders kun je er een van ons lenen. We sturen ongeveer een week tevoren een herinneringsmail. Geef je op bij Jan Ensing als je nog niet op de lijst staat. Want bij vorst en sneeuw gaan in ieder geval de mossenexcursies niet door. Op de maandagavond na de mossenexcursies (niet na de korstmossenexcursies) is er een determinatieavond om 20.00 uur op de Torenlaan 38 in Zeist waar we de vondsten bekijken onder de microscoop.

Zaterdag 1 april, korstmossen Birkhoven bij Amersfoort
Bos en bosvijver. Verzamelen om 10.00 uur op de parkeerplaats bij Slot Zeist (Zinzendorflaan). We rijden met de auto in 22 minuten naar de parkeerplaats van de sportvelden en bosbad aan de Barchman Wuytierslaan.

Zaterdag 15 april, mossen landgoederen Sparrenheuvel en Pavia, Zeist

Bos, laan en park. Verzamelen om 10.00 uur op de parkeerplaats bij Slot Zeist (Zinzendorflaan). Vijf minuten fietsen naar de Arnhemse Bovenweg.

Maandagavond 17 april 20.00 uur determinatieavond en afsluitende borrel in het Torenlaantheater te Zeist.

We kijken terug op het afgelopen seizoen en bespreken wat we volgend jaar gaan doen. Suggesties zijn welkom!

Natuurwerkgroep

De natuurwerkgroep is elke vrijdagmiddag actief aan de slag in verschillende werkgebieden. Er worden onder meer heideveldjes en specifieke korstmossengebieden nagelopen op opschot, jeneverbessen vrijgezet, distels en zuring verwijderd op plekken waar deze planten niet gewenst zijn, Japanse duizendknoop bestreden (De Zoom / Op Hees) en ook Amerikaanse vogelkers wordt op bepaalde plaatsen teruggedrongen.

Iedereen die mee wil doen, éénmalig of vaker, is van harte welkom. Er wordt elke vrijdagmiddag – tenzij het weer te slecht is – gewerkt van 13.30 tot 16.30 uur. Aanmelden kan bij Simone Laanbroek via aanuurwerkgroep@ziggo.nl.

Roodborsttapuit

Foto: Peter van der Wijst

Vroege vogelzang beleven!

TEKST: GEERT KUITENBROUWER

Aankomend Pasen gaan we weer vroeg naar buiten voor onze traditionele vroege-vogel-wandeling. We verzamelen 2e Paasdag, maandag 10 april 2023, om 7 uur 's ochtends voor een wandeling door gebied Sterkenburg bij Driebergen. Neem vooral een verrekijker mee, maar ook wat te drinken. Uiteraard zorgen wij weer voor de paaseitjes.

De zang van vogels dient meerdere doelen, maar in de vroege ochtend vooral om territorium af te bakenen en potentiële partners te interesseren. Bijkomend voordeel is dat wanneer je een buurman hoort zingen, je kunt aannemen dat daar geen roofvogel in de buurt is. Daarnaast zijn er specifieke alarm- en contactroepen waarmee soorten met elkaar communiceren. Ook het roffelen van de bonte specht is duidelijke taal.

Kortom, er valt van alles te beleven in de vroege ochtend. Sterkenburg is een prettig afwisselende omgeving met bospercelen, graslanden en waterloop. Goede kans dat we zwartkop, appelvink, groenling, kleine bonte specht en misschien ook weer de spotvogel horen én zelfs zien.

Voorwandelen: zaterdagochtend 8 april, 09.00u

Publiekswandeling: tweede Paasdag, maandag 10 april, van 07.00u tot ca. 10.00u

Start: Korte Zuwe, ter hoogte van huisnummer 3. Zuwe is verbindingsweg tussen provinciale weg N229 (Graaf van Lynden van Sandenburgweg) en Langbroekerdijk, Driebergen. Kom bij voorkeur op de fiets.

Inlichtingen: Mark Luinenburg, mrluinenburg@gmail.com en Geert Kuitenbrouwer g.kuitenbrouwer@gmail.com

Aanmelden: wandelingen@ivnhkr.nl

Minicursus: Herken bijen en hommels in je tuin

TEKST: JUDITH PIJNACKER

Wil je leren herkennen welke hommels en bijen in je tuin rond vliegen? Op dinsdag 11 april organiseren wij een minicursus hierover. Aan bod komt hoe je de meest voorkomende bijen en hommels in je tuin kunt herkennen. Je leert over hun verschillende leefwijzen en wat je kunt doen om ze naar jouw tuin te trekken. Het doel is dat je mee kunt doen aan Nationale Bijentelling 2023 (www.nationalebijentelling.nl). Op zaterdag 15 april zullen we de opgedane kennis in de praktijk brengen tijdens een excursie.

De inschrijvingsmogelijkheid sluit op 8 april of eerder als het maximum aantal deelnemers is bereikt. Na aanmelding krijg je een bevestiging waarna je de kosten kunt voldoen via een bankoverschrijving. Stuur een bericht naar cursussen@ivnhkr.nl om je aan te melden onder vermelding van 'Bijen'. Geef aan wanneer je lid bent van IVN of KNNV.

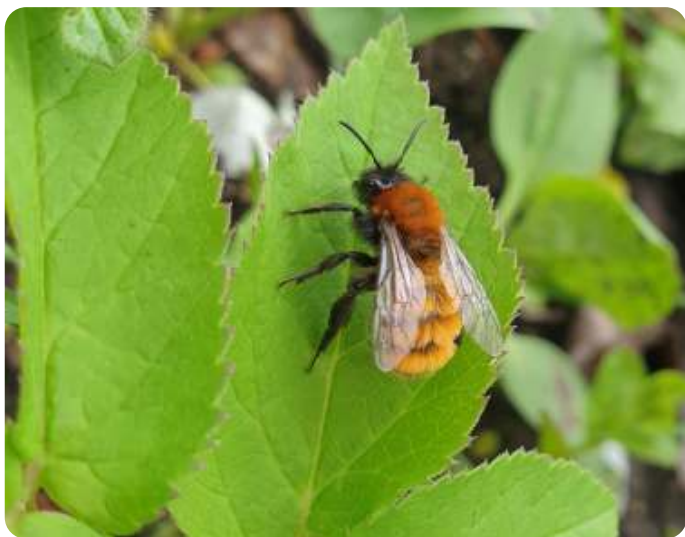
Lesavond: dinsdagavond 11 april van 20:00–22:00 u in het Walkartcentrum in Zeist.

Excursie: zaterdag 15 april van 11:00–12:30 u (bij slecht weer wordt de excursie afgelast of verplaatst). De locatie volgt op de lesavond.

Kosten: €7,50 voor leden en €10 voor niet-leden

Deelnemers: 25

Informatie: Judith Pijnacker via cursussen@ivnhkr.nl

Vosje

Foto: Judith Pijnacker

Nestkasten controleren

TEKST: FOLKERT NIJBOER

Gluren bij ..

Foto: Irene van Oosterhout

Jarenlang al controleer ik nestkasten voor SOVON om te checken hoe het gaat met de vogelstand. Het dient een tweeledig doel: allereerst biedt het de vogels een nestgelegenheid en daarnaast wordt gekeken wat er in de loop van jaren verandert per vogelsoort om eventueel maatregelen voor te stellen voor verbetering.

Op dit moment doe ik dit voor de vogelwacht Uden (de zogenaamde Slingerpad route) en op Valkenheide alwaar in bomen en enkele gebouwen nestkasten zijn gehangen. De soorten kasten zijn: mezenkasten waarin ook soorten als de bonte vliegenvanger en de boomklever broeden, mussenkasten, spreuwenkasten waar ook de merel gebruik van maakt, uilenkasten en tenslotte enkele vleermuiskasten.

Om de tien dagen worden de nestkasten gecontroleerd en de stand van nestbouw, ei-leg en het uitkomen van de jongen bijgehouden. Hiervoor wordt tegenwoordig de app Avinest gebruikt. Wil je een keer meelopen op mijn ronde over Valkenheide, geef je dan op via de mail.

Wanneer: zondagmiddag 16 april, 13.30u

Locatie: Valkenheide. Verzamelen bij school "De Sprong", volg de grote aanwijsborden op het terrein.

Aanmelden: verplicht, bij Folkert:

nijboerkijkindevegte@online.nl

Aantal deelnemers: 15

Plantenwerkgroep

Dit seizoen zullen we op de woensdagavonden twee kilometerhokken gaan inventariseren. We maken dan een zo volledig mogelijke lijst van de aanwezige plantensoorten. Daarnaast bezoeken we op de 'vrije' woensdagen ook een aantal andere gebieden, waarvan geen lijst wordt bijhouden. Gewoonlijk starten we om 19.30 u, maar vanwege de kortere daglengte beginnen we op 5, 12 en 19 april, 23 en 30 augustus en 6 september al om 19.00 u.

Het eerste kilometerhok is 146 – 452, landgoed De Reehorst in Driebergen. Dit ligt vlak ten zuiden van het station. We verzamelen bij de oprijlaan van het landgoed, Hoofdstraat 24.

Data: 5 april, 26 april, 17 mei, 7 juni, 28 juni, 19 juli, 9 augustus, 30 augustus.

Het tweede kilometerhok is 141 – 454. Dit ligt rond de Tolakkerlaan en de Kromme Rijn juist ten noorden van Bunnik. Het verzamelpunt is bij het kruispunt Tolakkerlaan/Rijnsoever.

Data: 12 april, 3 mei, 24 mei, 14 juni, 5 juli, 26 juli, 16 augustus, 6 september .

Op de 'vrije' woensdagen gaan we naar de volgende bestemmingen:

Datum	Bestemming	Startpunt
19 april	Broekhuizen	Parkeerplaats Broekhuizerlaan, Leersum (19.00 u)
10 mei	Niënhof	Grotelaan 16, Bunnik
31 mei	Anderstein	Planetenbaan 9, Maarn
21 juni	Willem Arntszhoeve	Vijverhof, Den Dolder
12 juli	Het Heihuis	Klein Zwitserland, Traaij 295, Driebergen
2 augustus	Gravenbol	Parkeerplaats Waarden van Gravenbol, Wijk bij Duurstede
23 augustus	Eco-zone De Klomp	Binnenweg 9, De Klomp, Veenendaal (19.00 u)
13 september	Afsluiting veldzeizoen	Lokaal Victoria, 1e Dorpsstraat 7, Zeist (20.00 u)

Natuurlijk proberen we zo veel mogelijk met elkaar mee te rijden; graag onderling afspreken.

Nadere informatie bij Arnout Imhof: telefoon 0343-539920 of e-mail a.imhof@ziggo.nl.

Plantenexcursies

Dagexcursie Elswout (zaterdag 8 april)

De eerste dagexcursie van het nieuwe seizoen gaat naar buitenplaats Elswout bij Haarlem. Dit prachtige landgoed is aangelegd in Engelse landschapsstijl en staat in het voorjaar vol met bloeiende stinzenplanten. Voor stofzaad zal het nog wel te vroeg zijn, maar we verwachten natuurlijk al wel de eerste echt wilde voorjaarsplanten en diverse soorten varens in het parkbos.

We vertrekken om 9.00 uur vanaf station Driebergen/Zeist. Opgave uiterlijk de woensdag tevoren bij Arnout Imhof (a.imhof@ziggo.nl of 0343-539920). Graag bij opgave ook vermelden of je eventueel wilt rijden.

Dagexcursie Blauwe Kamer (zaterdag 13 mei)

De Blauwe kamer is een bekend natuuroeverreservaat in onze eigen provincie. Het is voornamelijk bloemrijk grasland, moeras en een stukje wilgenbos. Sinds het doorsteken van de zomerdijk kan rivierwater het gebied vrij in- en uitstromen waardoor de natuur er veel dynamischer is geworden. Het kan dus ook vrij drassig zijn, dus waterdicht schoeisel wordt aanbevolen. In het gebied komen ook veel soorten vogels en zoogdieren voor.

We vertrekken om 9.00 vanaf station Driebergen/Zeist. Opgave uiterlijk de woensdag tevoren bij Arnout Imhof (a.imhof@ziggo.nl of 0343-539920). Graag bij opgave ook vermelden of je eventueel wilt rijden.

Kampeerweekend Goeree (2 t/m 4 juni)

Het kampeerweekend van de plantenwerkgroep vindt dit jaar iets vroeger plaats dan in andere jaren. We gaan naar het Zeeuwse Goeree-Overflakkee waar zich enkele grote natuurgebieden bevinden met een heel andere vegetatie dan onze eigen Heuvelrug. Zo bezoeken we de Duinen van Goeree met de Kwade Hoek. Hier vinden we stuifduinen, slikken, stranden, bos en vochtige duinvalleien. Ook willen we zeker een kijkje nemen in de Slikken van Flakkee, gelegen aan de Grevelingen en rijk aan plantensoorten door de vele overgangen van zoet naar zout.

De precieze kampeerplaats wordt later bekendgemaakt. De deelnemers zorgen zelf voor de kampeeruitrusting.

Aankomst vanaf vrijdagochtend, vertrek zondagmiddag. Er wordt centraal ingekocht voor ontbijt, lunch, etc.

Avondeten voor vrijdag wordt centraal geregeld, zaterdag in overleg met de deelnemers. Aanmelden graag voor 13 mei bij Arnout Imhof (a.imhof@ziggo.nl of 0343-539920).

De geheime wereld onder het mos

TEKST EN FOTO: BERT TOLSMA

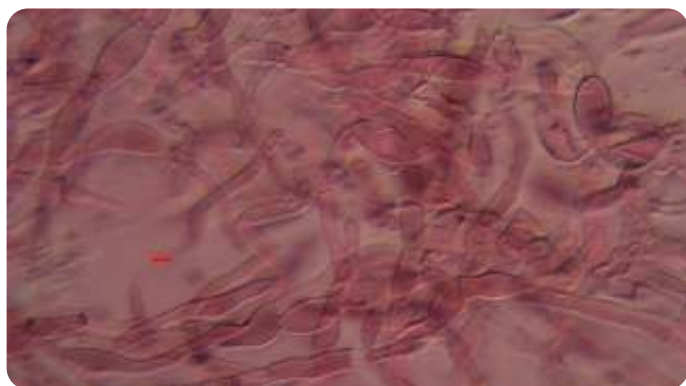
Toen ik in de bibliotheek in Zeist wat zat te lezen in diverse tijdschriften kwam ik een artikel tegen in het RD magazine van zaterdag 28 januari 2023 onder bovenstaande titel. Het was een zeer interessant artikel van de mij onbekende Imco Lanting. Daaruit wil ik een paar gedeelten citeren, waaruit blijkt hoe er communicatie plaats vindt in de grond waarop wij lopen en wonen.

Bomen en planten zijn onderling verbonden met lange schimmeldraden (hyfen); via deze netwerken ondersteunen, voeden en waarschuwen ze elkaar. Er is sprake van een gemeenschappelijk belang.

De Canadese biologe Suzanne Simard toonde in de uitgestrekte bossen in British Columbia aan dat berken in de zomer via schimmelverbindingen suikers geven aan douglassparren. In het wetenschapstijdschrift Nature werd hieraan uitgebreid aandacht besteed.

Veel schimmels leven in symbiose met planten en bomen; dat is bekend. Omdat ze zich gemakkelijk in de grond 'bewegen' zoeken ze daar geschikte kandidaten om zich mee te verbinden. Ze boren zich door wortels en koppelen zich aan de planten en bomen van hun keuze.

De Britse bioloog Merlin Sheldrake zegt in zijn boek "Verweven leven" over die verwevenheid van schimmels en planten: Schimmels hebben een plantenprothese en planten een schimmelprothese. Hij bedoelt daarmee de uitwisseling van stoffen tussen beide soorten organismen. Voorbeelden: Schimmeldraden bereiken grondwater dat voor de boomwortels onbereikbaar is en geven dat door aan die wortels. Anderzijds geven boomwortels koolstof door aan de schimmels.

Schimmeldraden (hyfen), vergroting 0,001 mm

Op dit moment zijn zo'n 100.000 schimmelsoorten bekend én beschreven, maar waarschijnlijk is dit nog maar het topje van de ijsberg. Misschien komen er een paar miljoen voor op onze aarde. Pas sinds 1969 worden

schimmels niet meer als planten gezien.

Wetenschappers berekenden dat een derde tot de helft van alle biomassa in de bodem bestaat uit schimmelnetswerken. Onder één voetstap zitten honderden kilometers schimmeldraden.

De oudste boom in een gebied waaraan schimmels gekoppeld zijn is in staat jonge bomen die net ontkiemen te verbinden aan het schimmelnetswerk en ze zodoende te helpen bij de ontwikkeling. Suzanne Simard, eerdergenoemd, heeft dit experimenteel aangetoond. Marc Tercek, bestuurslid van de Society for the Protection of Underground Networks (SPUN) vat het belang van de bescherming van schimmels aldus samen: "Waar bomen de longen van de aarde zijn, daar zijn de schimmelnetswerken de bloedsomloop".

ALV KNNV 20 april

Op donderdag 20 april houdt onze KNNV-afdeling de Algemene Leden Vergadering in het Walkartcentrum, Kerkweg 19-23, Zeist. Extra reden om ernaartoe te gaan: Jan Katsman houdt een lezing over zijn reis naar Gambia.

Insecten-werkgroep

Het programma voor het komend jaar is vastgesteld. Het insectenjaar 2023 zal worden opgestart met een bijeenkomst in het Torenlaantheater in Zeist en er zijn zes excursies gepland.

4 april	Vergadering, opening seizoen. Torenlaantheater
6 mei	Oostbroek
20 mei	Heidestein
10 juni	Korte Duinen, Soest
1 juli	Blauwe Kamer. Rivierstrandjes, uiterwaard
5 augustus	Soesterberg. Munitiedepot en blusvijvers
8 september	Nachtlinders, Leersumse Veld. NB: vrijdagavond, datum onder voorbehoud
Oktober	Afsluitende avond. Datum volgt nog.

Voor aanmelding en contact: Anne Janse, anne.janse@gmail.com

Dag van de Veldbiologie

Op zaterdag 3 juni worden activiteiten georganiseerd in het kader van de Dag van de Veldbiologie waarschijnlijk op de locatie Vliegbasis Soesterberg. Het programma wordt nog uitgewerkt en bekend gemaakt via de digitale nieuwsbrief.

Voorjaar in Wulperhorst

Zichtlijnen, graslanden met boomgroepen, oude parkbossen met waterpartijen en mooie wandellaantjes wisselen elkaar op deze wandeling af. Landgoed Wulperhorst is onderdeel van de Groene Driehoek (Landelijk gebied tussen Zeist, Bunnik en Driebergen) en kent een rijke cultuur-historische geschiedenis met een grote landschappelijke waarde. Blikvanger is het “grand canal”, eigenlijk een natte tegenhanger van een zichtas. Het heldere water is al jarenlang het domein van de ijsvogel.

We gaan vroeg op pad en laten ons verrassen door de natuur. Vogels zullen zich laten horen en de buizerd zal met zijn “miauw” ons in de gaten houden. Het (natte) weiland is een beschermd gebied en staat vol bloemen en kruiden. Misschien zien we nog het oranjetipje op de pinksterbloemen.

De wandeling gaat via een kronkellaantje door het (hakhout)bos met diverse loofbomen. We komen langs een akker van het Utrechts Landschap met het oude graangewas “Utrechtse Blauwe” en bijzondere kruiden. Vanuit het bos lopen we via het zogenaamde Notenlaantje naar het oude landhuis Wulperhorst.

Bij het landhuis maken we een wandeling over het terrein waar bijzondere bomen staan zoals de moseik, vleugelnootboom en de oudste linde uit de omgeving. De slingergracht is weer in oude staat teruggebracht en sinds een aantal jaren is de ijskelder geschikt voor vleermuizen. Het belooft een afwisselende wandeling te worden en het wordt vast genieten van dit mooie gebied.

Voorwandelen: zaterdag 20 mei, 8.00u

Publiekswandeling: zondag 21 mei, 8.00u

Start: parkeerplaats Tiendweg te Zeist (vanaf de Koelaan even voorbij het landhuis). Het is een kleine parkeerplaats. Kom zoveel mogelijk met de fiets.

Gidsen: Dick de Rooij en Else Nuyten

Aanmelden (noodzakelijk): bij Dick
dickderooij@gmail.com, 06-15 195 289

Grand Canal

Foto: Dick de Rooij

Oranjebuurt Bunnik

Zicht vanuit Oranjebuurt richting Zeist

Foto: Wilma Oudshoorn

Vandaag wandelen we niet in buitengebied maar in Bunnik. Deze wandeling loopt door de Oranjebuurt, richting het Oude Dorp en via de Barbarakerk weer terug naar de Oranjebuurt.

Van oorsprong was Bunnik een agrarisch dorp op zavelgrond (klei/zand) langs de rivier de kromme Rijn, welke in 1122 bij wijk bij Duurstede werd afgedamd. Door de vruchtbare grond zijn hier veel boomgaarden en kwekerijen gelegen aan weerszijden van de doorgaande weg richting Utrecht. Kwekerijen met druiven, ander fijn fruit, maar ook planten en bloemen. De fruitveiling lag op de Rumpst en het vervoer van fruit ging veelal over het water en later over de weg uit de wijde omgeving van Bunnik.

We wandelen door de Oranjebuurt, een wijk uit de jaren zestig. Hier kijken we vooral naar de aanwezige bomen en struiken. In het centrum van Bunnik is veel gesloopt. Hier lag een oeverwal van de Rijn en dit was de grens (limes) van het Romeinse rijk. De roomaanse kerk Sint Anthonis stamt uit de 12/13e eeuw. De “witte huisjes” zijn gebouwd rond 1593 (links) en 1764 (rechts).

Tenslotte wandelen we langs de Barbarakerk aan de Stationsweg, uit 1940. De oude Barbarakerk staat op het terrein van vrieshuis de Jong en de school staat op de Rijnzichtlaan. Deze straat is genoemd naar de gesloopte boerderij uit 1536.

Wandel je met ons mee, dan vertellen we je veel over groen en bebouwing in dit deel van Bunnik. We zijn er zeker van dat je met deze wetenswaardigheden voortaan met een andere blik door de wijk loopt dan voorheen.

Publiekswandeling: woensdag 28 juni. Er is een middagwandeling om 14.00u én een avondwandeling om 19.00u
Start: bij de Irenezaal op de Rijnzichtlaan 11A - 3981BS Bunnik. Wandeling is ongeveer 2 kilometer lopen en duurt ruim 2 uur.

Iedereen is welkom, ook ouderen en jongeren

Gidsen: René Wassenberg en Pim Bredschneider
Aanmelden is niet nodig.

De oostelijke witsnuitlibel in Nederland

TEKST EN FOTO'S: JAN KATSMAN

In ons land komen vijf soorten uit het geslacht witsnuitlibel voor. De oostelijke witsnuitlibel komt in Europa vooral voor in het zuiden van Zweden en Finland en in de Baltische staten. In West Europa is hij zeer zeldzaam en komt verspreid voor in kleine populaties in Frankrijk en Duitsland. Hij leeft in (matig) voedselarme vennen, die omgeven worden door bossen en niet helemaal droog mogen vallen. Aan de oever is een zone met waterplanten noodzakelijk als leefomgeving voor de larven. Die leven twee of soms drie jaar onder water en sluipen dan vlak boven het water uit.

Net uitgeslopen oostelijke witsnuit.

De soort staat op de rode lijst van libellen en op de Europese habitatrichtlijn. Dat laatste houdt in dat Nederland verplicht is het biotoop voor deze soort te beschermen en zodanig te beheren dat de soort er kan stand houden of, beter nog, zich kan uitbreiden. Aangezien de recente populaties allemaal voorkomen in vennen op de zandgronden is dat nog een flinke uitdaging, want daar speelt de verdroging een flinke rol en de larven leven enkele jaren onder water.

In Nederland is de oostelijke witsnuitlibel altijd zeer zeldzaam geweest. Er zijn uit het verleden maar enkele waarnemingen bekend. De oudste die ik heb kunnen vinden is uit 1927 door D.C. Geijskes bij Oosterwijk.

Copula van oostelijke witsnuit.

Tussen 1950 en 2012 zijn er 20 exemplaren gemeld op 5 locaties, waarvan 15 in de Catspoele op de Delleboersterheide in Friesland. Op deze locatie is de populatie ontdekt in 2005, maar na 2013 weer verdwenen en in Nederland niet meer gezien tot hij in 2018 weer opdook, o.a. in een poel in het Kuinderbos en op de Gorsselse heide, waar ik hem ook voor het eerst zag. Langzaam komen er kleine populaties bij. In 2022 werd de soort op 11 locaties waargenomen. Op vijf locaties zat een kleine populatie. Een in mijn ogen bijzondere locatie is een recreatieplas in Drenthe, waar (weliswaar illegaal) paarden en honden in badderen, waar mensen pootje baden en op een zandstrandje zitten. Aan één kant van de plas groeien planten in en langs het water, er staan lage struiken en daarachter is bos. Ik vond er in juni 2022 tientallen huidjes, meerdere verse oostelijke witsnuiten en enkele copula's.

Hoewel het met de noordse witsnuit, venwitsnuit en gevlekte witsnuit niet goed gaat breiden de sierlijke witsnuit en de oostelijke witsnuit zich de laatste paar jaar juist uit. Misschien kunnen we de oostelijke witsnuitlibel binnenkort ook in het Leersumse Veld verwachten? De biotoop lijkt geschikt met niet te diep stilstaand water dat niet al te zuur is en struiken en bomen rondom het ven. Maar water in het ven is wel noodzakelijk!

Mannetje oostelijke witsnuit

Vogelwerkgroep

Oostelijke witsnuitlibel, mannetje

De witsnuitlibellen danken hun naam aan hun witte snuit. Het zijn vrij kleine libellen, ongeveer 35 mm. lang. De oostelijke witsnuitlibel lijkt op de sierlijke witsnuitlibel. Ze hebben beide witte achterlijfsaanslagvlekken, bij de andere witsnuiten zijn die zwart. Het pterostigma (vleugelvlekje) is bij de oostelijke witsnuit zwart, bij de sierlijke is dat van boven wit. De oostelijke witsnuit is slanker dan de sierlijke witsnuit en hij heeft witte vlekjes op de onderlip.

Mannetje sierlijke witsnuitlibel

Zoals je op bovenstaande foto kunt zien heeft de sierlijke witsnuit een enigszins knotsvormig achterlijf, dat is ook bij de vrouwtjes zo. In de vlucht vallen de witte pterostigma's op. Het lijken dan net snel aan- en uitgaande lichtjes. Goed opletten dus dit seizoen bij vennetjes in bossen.

Copula oostelijke witsnuitlibel

Broedvogelinventarisatie Binnenbos (zaterdag 25 maart, 8 en 22 april, 6 en 20 mei en 10 juni)

Het Binnenbos is een nieuw landgoed in het Krommerijengebied. Het bestaat uit het bos achter kasteel Sterkenburg plus stukken populierenbos, moerasbos en weiland daarachter en is eigendom van de Forest Peace Foundation. Het wordt op een natuurlijke manier beheerd en in een van de weilanden wordt een voedselbos aangelegd.

Dit gebied is voor het eerst geïnventariseerd in 2021 en zal voor de derde maal geïnventariseerd worden in 2023. We gaan in totaal zes keer inventariseren.

Het gebied bestaat uit drie delen: kasteelbos, populierenbos plus weiland en moerasbosjes plus hooiland. Een inventarisatieronde duurt zo'n vier uur.

De eerste inventarisatieronde is op zaterdag 25 maart. Opgeven bij Nicolien Drost per email ndrost@droho.nl of telefoon 030-6563717.

Verzamelen om 6.30 uur halverwege de Zuwe, Driebergen, op de grens van weiland en bos van kasteel Sterkenburg.

Excursie Eempolder (dinsdag 11 april)

Het voorjaar is begonnen en de vogels komen teruggevoegen uit hun overwinteringsgebieden.

Deze excursie belooft, mits de weergoden ons gunstig gezind zijn, een zee aan vogels en hun gezang. De polder leent zich hier bij uitstek voor. Wij verwachten zeker tureluurs, grutto's, zanglijsters, veldleeuwvinken, buizerds en torenvalken te gaan zien.

Het startpunt van deze excursie is de parkeerplaats bij de Theetuin Eemnes, Goyerweg, Eemnes. Na afloop van de excursie kunnen wij hier wat gaan nuttigen.

Ons verzamelpunt, voor degenen die niet rechtstreeks gaan, is bij het Sportcentrum Hoenderdaal, Hoendersteeg 7 te Driebergen.

Hier vertrekken wij dan om 09.00 uur en zijn ongeveer om 13.00 uur terug.

Aanmelden bij Emile Sanders, liefst per email sepa@xs4all.nl of telefoon 030-2293810.

Vermeld bij je aanmelding tevens of je met de auto naar Driebergen komt en hoeveel mensen met je mee mogen rijden. De autokosten worden gedeeld en voldaan aan de bestuurder.

Excursie Marker Wadden (zaterdag 29 april)

We gaan naar Lelystad Bataviahaven en nemen daar de veerboot van 9.30 uur naar de Marker Wadden. **BESTEL ZELF TIJDIG VAN TEVOREN VIA INTERNET EEN KAARTJE VOOR DE BOOT VAN 9.30 UUR.** Kosten 25,50 euro (korting voor leden natuurmonumenten).

Op de Marker Wadden lopen we een rondje van ongeveer 6 km. We verwachten in ieder geval veel baardmannetjes en verder eenden, steltlopers, meeuwen en sterns. We gaan terug met de boot van 14.30 uur.

We delen de benzinekosten. Totale afstand 2 x 80 km. Kosten per auto dus $2 \times 80 \times 0.25 = 40$ euro. Bij vier

personen per auto dus 10 euro per persoon.
Aanmelden bij Nicolien Drost, liefst per email ndrost@droho.nl of telefoon 030-6563717. Vermeld of je per auto komt en hoeveel mensen mee mogen rijden.
Vertrek om 800 u van Sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7, Driebergen.

Visdief, Marker wadden

Foto: Jan Katsman

Excursie Kennemerduinen (zondag 21 mei)

De Kennemerduinen is het centrale deel van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Het hele duingebied tussen IJmuiden en Zandvoort is in 1995 tot Nationaal Park uitgeroepen. De combinatie van de (grote mate van) landschappelijke oorspronkelijkheid en menselijke invloeden heeft de Kennemerduinen met een zeer rijke natuur begiftigd. Als bijzonder landschap is dit duingebied van internationaal belang, met name door de uitbundige flora en fauna. Niet voor niets maakt het gebied deel uit van het Europese Natura 2000-netwerk. In het gebied zijn ook enkele, met de hand gegraven, waterpartijen zoals het Vogelmeer en Het Wed.

We gaan zeker de nachtegaal horen, de boomleeuwerik en vele andere vogels die er op dat moment zijn.

Wij vertrekken vanaf het verzamelpunt Sporthal Hoenderdaal in Driebergen om 8.00 uur. Aankomst bij het bezoekerscentrum "de Kennemerduinen" om 9.00 uur. Adres: Zeeweg 12, 2051 EC Overveen. Het is betaald parkeren.

Wil je mee met deze excursie, geef je dan op bij Hans van Schaik per e-mail jprvanschaik@gmail.com of telefoon 06 23639305. Graag vermelden of je met de auto komt en zo ja, hoeveel personen eventueel kunnen meerijden.

Vogelweekend (vrijdag 2 – zondag 4 juni)

Het voorjaarsweekend van de vogelwerkgroep is van vrijdagavond 2 tot en met zondagmiddag 4 juni bij Winterswijk. We kamperen op camping 'De Harmienehoeve', Brandenweg 2, Woold. In de buurt zijn landgoed Bekendelle met spechten en grote gele kwikstaart, het Wooldse Veen met rode wouw, wespindief en boomvalk, het Vragenderveen met grauwe klauwier en broedende kraanvogels en het Zwillbrockervenn met flamingo's.

Opgeven uiterlijk op zondag 7 mei bij Nicolien Drost per email ndrost@droho.nl of telefoon: 030-6563717. Geef alsjeblieft aan of je per auto komt en er mensen kunnen meerijden of dat je met iemand anders mee wilt rijden. Gebleken is dat de meeste mensen eerder willen komen of langer willen blijven, dus regel zelf je logies op de camping of in de buurt. De camping heeft een paar trekkershutten.

Vogelexcursie Groene Jonker (zaterdag 24 juni)

De Groene Jonker is een vrij nieuw gebied bij Nieuwkoop-Noorden. Hier kunnen we geoorde futen en blauwborsten verwachten. En eenden en steltlopers. Misschien horen we een waterral of roerdomp. We wandelen een rondje van vier km door het gebied.

We delen de benzinekosten. Afstand heen en terug 90 km. Kosten per auto dus € 22,50.

Aanmelden bij Nicolien Drost, per email ndrost@droho.nl of telefoon 030-6563717.

Graag vermelden of je per auto komt en hoeveel mensen je mee kunt nemen of dat je mee wilt rijden.

Vertrek om 8.00 uur van Sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7, Driebergen. Terug ± 14.00 uur.

Grauwe klauwier

Foto: Jan Katsman

Vogelexcursie Ooijpolder

TEKST EN FOTO'S: NICOLIEN DROST

15 JANUARI 2023

Er hebben zich 16 mensen opgegeven voor deze excursie. De helft komt naar Hoenderdaal en de andere helft gaat direct naar Oortjeshekken. Buienradar zegt dat het 's ochtends droog blijft maar dat er 's middags buien worden verwacht.

We gaan eerst lopen langs de Bisonbaai. Het pad langs de zuidkant is moeilijk begaanbaar: modderig en glibberig. In het water zien we wilde eenden en kuifeenden en in de verte een brilduiker.

In de bosjes langs de kant komt een groep mezen langs. Kool- en pimpelmezen en veel staartmezen. En er blijkt ook een goudhaantje tussen te zitten.

Bij de westpunt van de Bisonbaai blijkt het pad beter te worden. Hier zien we een prachtige baltsende brilduikerman. Het is nu kwart over tien en we gaan wat harder doorlopen. Onderweg zien we nog een torenvalk van heel dichtbij.

Om vijf over elf zijn we bij Oortjeshekken. De gereserveerde tafel staat al klaar. De excursiegangers druppelen langzaam binnen. De koffie met iets erbij is heel welkom.

Na de koffie gaan we door per auto naar Kekerdom en parkeren in het dorp. We lopen terug naar het pad de uiterwaarden in. Het water staat erg hoog maar het pad ligt nog net boven water. Iets verder moeten we zelfs een stukje door water lopen dat over de weg loopt. De drijvende hut blijkt niet bereikbaar te zijn.

In een grote plas zien we allerlei eenden. Tafeleenden, meerkoeten en wintertalingen. En in de verte een paar grote zaagbekken.

We lopen verder richting de theetuin en zien onderweg nog een grote zilverreiger. In de verte verschijnen donkere wolken en we besluiten om maar weer terug te gaan. Het water stroomt nog steeds over de weg maar is gelukkig nog niet dieper geworden.

Onderweg met de auto's naar huis krijgen we inderdaad een flinke bui over ons heen. Het was een korte excursie maar we hebben toch leuke vogels gezien.

PS Later blijkt dat we 1 auto zijn kwijtgeraakt. Ton, Herman en xx waren te laat in Oortjeshekken en zijn daarna op eigen houtje naar Kekerdom gegaan.

Grote zilverreiger, Ooijpolder

Midweekgroep

De midweekgroep wandelt op woensdag, eens in de twee weken. De wandelingen beginnen om 9.30 uur en zijn ongeveer 5 km lang.

We wandelen in een rustig tempo en nemen de tijd om een en ander te bekijken. De wandelingen gaan het hele jaar door behalve in juli en augustus. Ook bij slecht weer wordt gewandeld tenzij dat gevaarlijk zou zijn.

Omstreeks de vrijdag vóór de wandeling ontvangen de leden van de groep een bericht, nadat eerst de wandeling verkend is. Na afloop van de wandeling wordt, met wie dat wil, gewoonlijk ergens koffie gedronken. Daarna is het dan al gauw 13.00 uur.

Vooraf aan- of afmelden is niet nodig.

Het rooster voor het tweede kwartaal 2023 is als volgt:

12 april	Bloeidaal en Schammer
26 april	Eempolder
10 mei	Amerongse Bovenpolder
24 mei	Broekhuizen
7 juni	Everdingen
14 juni	Vijverhof (Den Dolder)

Inlichtingen bij Arend van Oosten:

arendvanoosten@gmail.com of 030-6932617

Wie doet wat?

IVN AFDELING HEUVELRUG EN KROMME RIJN

Lidmaatschap € 24,00 per jaar. Aanmelden: www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn/lidmaatschap.

Voor vragen over lidmaatschap of automatische incasso, adreswijzigingen of opzeggingen kun je terecht bij de IVN Servicedesk (info@ivn.nl). Donateurs kunnen wijzigingen of afmelding doorgeven via ledenadministratie@ivnhkr.nl

Voorzitter a.i.	Harry Kerver, voorzitter@ivnhkr.nl
Vicevoorzitter	Guido van den Brink, guidovandenbrink@xs4all.nl
Secretaris	Moniek Löffler en Anne France Zijsling, secretaris@ivnhkr.nl
Penningmeester	Henny van Hamersveld, penningmeester@ivnhkr.nl Banknummer afdeling: NL65INGB0001572287
Bestuurslid/beheer	Pim Bredschneijder, p.bredschneijder@ivnhkr.nl
Vertrouwenspersoon	Sylvana Bouwens, vertrouwenspersoon@ivnhkr.nl
Website	www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn
Facebook	www.facebook.com/IVN.HeuvelrugEnKrommeRijn
Instagram	https://www.instagram.com/p/CGxlAPonkto/
Cursussen	Judith Pijnacker, judithpijnacker@gmail.com , 06 4987 4530
Jeugd	Lucy van de Vijver en Martine Tragter, scharrelkids@ivnhkr.nl
Natuurkoffer	Rieke Vlooswijk, riekvlooswijk@casema.nl
(Wandel)excursies	Pieter Meijer - 06 1007 9477, Geert Kuitenbrouwer - 06 5390 9363 wandelingen@ivnhkr.nl
Projecten	Kijk op de website (werkgroepen en projecten) voor actuele informatie
PR	Irene van Oosterhout, pr@ivnhkr.nl

KNNV AFDELING ZEIST, HEUVELRUG EN KROMME RIJN

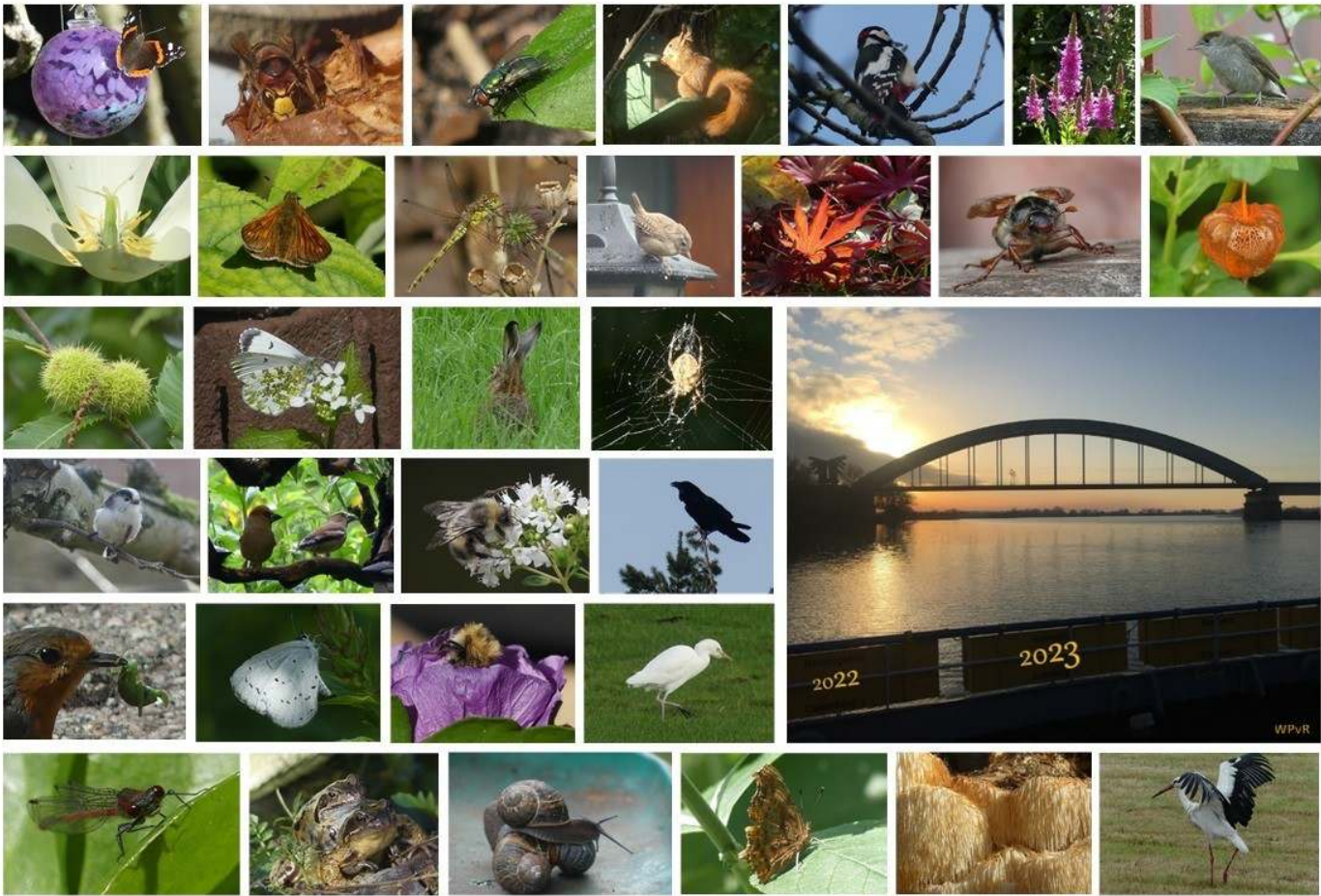
Lidmaatschap € 34,00 per jaar, inclusief abonnement op Natura. Huisgenootleden € 12,50 per jaar en Ratelaar-leden € 16,00 per jaar. Bankrekening NL93INGB0003720624 t.n.v. KNNV Zeist, Heuvelrug en Kromme Rijn. Opzeggingen vóór 1 november van het lopende jaar bij de ledenadministratie.

Voorzitter	Nico Bolle, 06-23271152, voorzitter@heuvelrug.knnv.nl
Secretaris	Marijke van Noort, 033-8888827, secretaris@heuvelrug.knnv.nl
Natuurhistorisch secretaris	Lieke Versantvoort, 030-6562463, n.h.secretaris@heuvelrug.knnv.nl
Penningmeester	Kiki Hoogeveen, 030-6932353, penningmeester@heuvelrug.knnv.nl
Bestuurslid algemeen	Miranda Engelshoven, 06-22148437, mirandaengelshoven@gmail.com
Ledenadministratie	Sophieke Nijhuis, 030-6567910, ledenadministratie@heuvelrug.knnv.nl
Midweekgroep	Arend van Oosten, 030-6932617, arendvanoosten@gmail.com
Vogelwerkgroep	Nicolien Drost, 030-6563717, nicolien@droho.nl
Natuurwerkgroep	Simone Laanbroek, 06-57075182, natuurwerkgroep@ziggo.nl
Website	heuvelrug.knnv.nl
Webmaster	Herman Verschuren, 06-15554910, verschuren.herman@gmail.com
Redactie Grote Ratelaar	Marijke Warmerdam, 06-21286243, marijke.warmerdam@hetnet.nl Jan Katsman, 06-22474760, jan.katsman@planet.nl

GEZAMENLIJKE WERKGROEPEN IVN EN KNNV

(Korst)mossenwerkgroep	Bert Geerdes, 06-20743202, bert.geerdes@xs4all.nl Jan Ensing, 06-31662069, jan@natuurverkenner.nl
Paddenstoelenwerkgroep	Bert Tolsma, 030-6959861, lptolsma@gmail.com Mirjam Veerkamp, 0343-551905, veerkamp.berg@planet.nl
Insectenwerkgroep	Anne Janse, 06-46073110, annejanse@gmail.com
Natuurfotografie	Dick de Rooij, dickderooij@gmail.com , https://www.natuurfotografieheuvelrug-ivn-knnv.nl/
Plantenwerkgroep	Arnout Imhof, 0343-539920, a.imhof@ziggo.nl

INDIEN ONBESTELBAAR: GILDENRING 33, 3981 JJ BUNNIK

2022 in beeld met foto's grotendeels in eigen tuin genomen

Foto's: Jolande en Willem